

POSTANOWIENIE

Dnia 14 października 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Strzelczyk (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku Parafii Katolickiej Obrządku Greckokatolickiego W. przy uczestnictwie Parafii Prawosławnej w W., Skarbu Państwa reprezentowanego przez Lasy Państwowe Nadleśnictwo Ł. i Starostę Powiatu G., J. K., M. H. oraz Archidiecezji P. Kościoła Obrządku Greckokatolickiego w Polsce
o zasiedzenie nieruchomości,
po rozpoznaniu w Izbie Cywilnej na rozprawie w dniu 14 października 2010 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy i uczestnika postępowania Archidiecezji P. Kościoła Katolickiego Obrządku Greckokatolickiego w Polsce
od postanowienia Sądu Okręgowego w N. z dnia 23 czerwca 2009 r., sygn. akt III Ca (...),

uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w N., pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy w N., rozpoznając na skutek apelacji sprawę ze złożonego przez Parafię Katolicką Obrządku Greckokatolickiego w W. wniosku o stwierdzenie nabycia

przez zasiedzenie własności nieruchomości, przy uczestnictwie Parafii Prawosławnej w W., Skarbu Państwa reprezentowanego przez Lasy Państwowe Nadleśnictwo Ł. i Starostę Powiatu G., J. K. oraz M. H., zmienił postanowienie Sądu Rejonowego w G. z dnia 14 czerwca 2005 r. oddalające wniosek i stwierdził, że Kościół Obrządku Greckokatolickiego w Polsce nabył z dniem 1 sierpnia 1989 r. przez zasiedzenie własność działki nr (...)/3 o obszarze 0,17 ha, położonej w W.

Z ustaleń wynika, że działka nr (...)/3, położona na Górze (...), stanowi polanę leśną częściowo zabudowaną kaplicą. Pozostała część kaplicy, krzyż oraz studnia znajdują się na sąsiedniej działce nr (...)/2, objętej księgą wieczystą nr (...), w której jako właściciel została wpisana Parafia Greckokatolicka w W. Wierni darowali nieformalną umową na rzecz Kościoła greckokatolickiego część swoich gruntów, w tym grunty stanowiące obecnie działkę nr (...)/3 oraz przyległą do niej działkę nr (...)/2, po tym jak w 1925 r. F. D., która doznawała na Górze (...) objawień Matki Boskiej, podjęła starania o urządzenie tam miejsca kultu religijnego. Na darowanych gruntach najpierw postawiono krzyż, a następnie kaplicę, która w dniu 14 października 1931 r. została oficjalnie poświęcona przez biskupa J. K. Teren wokół kaplicy, również objęty wnioskiem, stanowił łąkę, którą wykaształ kościelny. Stan taki trwał do 1947 r., gdy rozpoczęto przesiedlanie ludności z tych terenów na ziemie zachodnie lub do byłego ZSRR. Zakazano wówczas wstępu do strefy nadgranicznej, a kaplica została zdewastowana przez żołnierzy WOP, którzy urządzili w niej strażnicę.

Sąd Okręgowy ustalił także, że działka nr (...)/3 nie została przejęta na własność Państwa. Orzeczenie Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w G. z dnia 15 września 1951 r. w sprawie przejęcia na własność Państwa nieruchomości ziemskich w gromadzie W., wydane na podstawie dekretu z dnia 27 lipca 1949 r. o przejęciu na własność Państwa nie pozostających w faktycznym władaniu właścicieli nieruchomości ziemskich, położonych w niektórych powiatach województwa X., Y., Z. i A. (Dz. U. z 1949 r. Nr 46, poz. 339) oraz dekretu z dnia 5 września 1947 r. o przejściu na własność Państwa mienia pozostałego po osobach przesiedlonych do ZSRR (Dz. U. z 1947 r. Nr 59, poz. 318 z późn. zm.) nie obejmowało właścicieli parceli gruntowych, z których działka ta powstała. Działki nie dotyczyło też orzeczenie Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w G. z dnia 31 lipca 1961 r. o przejściu na własność Państwa nieruchomości stanowiących uprzednio własność parafii greckokatolickich w W. Zgodnie z ewidencją gruntów władającym działką był Skarb Państwa – Lasy Państwowe Nadleśnictwo Ł.

Po 1956 r. rozpoczęły się powroty przesiedlonej ludności. Kościół obrządku greckokatolickiego nie mógł oficjalnie działać, więc niektórzy jego wyznawcy przeszli do Kościoła rzymskokatolickiego lub na prawosławie. W 1958 r. w W. oficjalnie powstała Parafia Prawosławna, a protokołem z dnia 7 listopada 1958 r. Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w G. przekazało jej w zarząd i użytkowanie m. in. kaplicę na Górze (...). Od tego czasu Parafia Prawosławna włada kaplicą, jednak kluczami do niej dysponowała do śmierci w 1993 r. również wiarna obrządku greckokatolickiego A. O., która miała duży udział w przeprowadzeniu i finansowaniu remontu kaplicy. Po jej śmierci w 1993 r. wymieniono zamki w drzwiach i odtąd wierni obrządku greckokatolickiego nie mogli odprawiać nabożeństw w kaplicy; modlili się przy krzyżu lub przy ołtarzu polowym. Dopiero w ostatnich latach, po uzyskaniu zgody arcybiskupa prawosławnego, kaplica została dwukrotnie udostępniona wiernym tego obrządku.

Parafia Katolicka Obrządku Greckokatolickiego w W. rozpoczęła oficjalną działalność po zwrocie budynku plebanii zajętego przez Straż Graniczną, co nastąpiło na podstawie ugody z dnia 4 czerwca 1996 r.

Zdaniem Sądu Okręgowego, w 1969 r. ludność wyznania greckokatolickiego przywróciła sobie samoistne posiadanie działki, o czym świadczy szereg prac remontowych kaplicy, ponadto środki finansowe na pokrycie kosztów jej remontu pochodziły ze składek społeczności tego wyznania. Parafia Prawosławna była jedynie posiadaczem zależnym. Status posiadacza samoistnego uzyskali zaś wierni Kościoła greckokatolickiego i to najpóźniej z końcem lipca 1969 r., kiedy A. O. zawarła pierwsze umowy dotyczące remontu. Do 1996 r. Parafia Katolicka Obrządku Greckokatolickiego w W. oficjalnie nie istniała, działał jednak Kościół greckokatolicki, ponieważ po 1946 r. Stolica Apostolska ustanowiła Prymasa Polski apostolskim administratorem dla Kościoła greckokatolickiego w Polsce do rozmów z władzami PRL. Prymas mianował wikariuszy spośród księży obrządku greckokatolickiego, wobec czego przez cały czas wierni tego obrządku mieli swoich duchownych. Wierni mogli nabywać prawa na rzecz Kościoła greckokatolickiego jako jego wyznawcy. Skoro co najmniej od końca lipca 1969 r. wierni byli samoistnymi posiadaczami spornej działki częściowo zabudowanej kaplicą, to na podstawie art. 172 k.c. w brzmieniu obowiązującym przed dniem 1 października 1990 r. (Dz. U. z 1990 r. Nr 55, poz. 321) z dniem 1 sierpnia 1989 r. przez zasiedzenie nabyli jej własność na rzecz Kościoła greckokatolickiego w Polsce.

Uwzględniając skargę kasacyjną wniesioną przez Rzecznika Praw Obywatelskich, Sąd Najwyższy uchylił powyższe postanowienie i sprawę przekazał

Sądowi Okręgowemu w N. do ponownego rozpoznania. Sąd Najwyższy uznał trafność zarzutu, że Kościół greckokatolicki w Polsce jako całość w dniu 1 sierpnia 1989 r. nie posiadał osobowości prawnej, a tym samym zdolności prawnej w zakresie nabywania składników majątkowych na własność. Zdolność taka przysługiwała natomiast jego jednostkom organizacyjnym wyposażonym w osobowość prawną, w sprawie jednak brak było ustaleń, czy takie jednostki istniały w dacie, w której upłynął bieg zasiedzenia.

Po ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Okręgowy w N. postanowieniem z dnia 23 czerwca 2009 r. oddalił apelację. W związku z modyfikacją żądania, które w ostatecznym kształcie dotyczyło stwierdzenia nabycia własności nieruchomości przez Diecezję P., Sąd Okręgowy ustalił, że jednostką posiadającą osobowość prawną była Diecezja P. Kościoła Obrządku Greckokatolickiego w Polsce, istniejąca nieprzerwanie do czasu zastąpienia jej przez archidiecezję P., jednak nie zostało wykazane w sprawie, by jakkolwiek organ tej Diecezji wydawał komukolwiek polecenia dotyczące posiadania kaplicy i przyległych gruntów na Górze (...). Wierni kościoła greckokatolickiego wykonywali czynności faktyczne w kaplicy i wokół niej, ale nie dokonywali tego w imieniu diecezji, skoro nie mieli upoważnienia do działania w imieniu tej osoby prawnej. Ponadto, wierni dokonujący remontów kaplicy nie byli jedynymi osobami, które wykonywały akty posiadania kaplicy i gruntu wokół niej. Od 1958 r. zarząd i użytkowanie wykonywała Parafia Prawosławna, więc nie można aktom posiadania wykonywanym przez wiernych przypisać cechy samoistności. Sąd Okręgowy wskazał również, że przedmiotowa nieruchomość nie jest wydzielona geodezyjnie, bowiem decyzja o jej wydzieleniu z większej nieruchomości została uznana za nieważną, zatem również i z tej przyczyny nie można było uwzględnić wniosku.

Skargę kasacyjną od postanowienia Sądu Okręgowego w N. wniosła wnioskodawczyni oraz uczestnik postępowania – Archidiecezja P. Kościoła Katolickiego Obrządku Greckokatolickiego w Polsce, zaskarżając je w całości i opierając skargę na naruszeniu prawa materialnego przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, w tym:

- a) naruszeniu art. 172 k.c. w brzmieniu obowiązującym przed zmianą dokonaną ustawą z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. z 1990 r. Nr 55, poz. 321) w związku z art. 38 k.c., art. 7 ust. 1 pkt 3, art. 7 ust. 3 pkt 3, art. 5 ust. 2, art. 15 i art. 52 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 1989 r. Nr 29, poz. 154 z późn. zm.) poprzez ich błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie prowadzące do przyjęcia,

że w niniejszej sprawie nie doszło do nabycia przez zasiedzenie prawa własności objętej wnioskiem nieruchomości przez Diecezję P. Kościoła Katolickiego Obrządku Greckokatolickiego w Polsce;

- b) naruszeniu art. 337 k.c. w związku z art. 336 k.c. poprzez ich błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie prowadzące do przyjęcia, że aktom posiadania wykonywanym przez wiernych Kościoła Katolickiego Obrządku Greckokatolickiego w Polsce nie można przypisać charakteru samoistnego posiadania wykonywanego w imieniu i na rzecz Diecezji P. Kościoła Katolickiego Obrządku Greckokatolickiego w Polsce.

Wskazując na powyższe podstawy zaskarżenia skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego postanowienia i stwierdzenie nabycia przez zasiedzenie prawa własności spornej nieruchomości przez Diecezję P. Kościoła Obrządku Greckokatolickiego w Polsce z dniem 1 sierpnia 1989 r., ewentualnie o uchylenie postanowienia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Uchylając poprzednio wydane w niniejszej sprawie orzeczenie, Sąd Najwyższy wskazał, że nie jest możliwe stwierdzenie nabycia przez zasiedzenie własności nieruchomości na rzecz Kościoła Greckokatolickiego w Polsce, ponieważ Kościół nie ma osobowości prawnej, a tym samym - zdolności prawnej do nabywania majątku. W skład struktury organizacyjnej Kościoła wchodzi natomiast posiadające taką zdolność prawną osoby prawne o zasięgu ogólnopolskim, terytorialnym oraz inne osoby prawne, określone w ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 29, poz. 154 ze zm.). Rzeczą Sądu Okręgowego było w tej sytuacji jedynie ustalenie, czy istniała osoba prawna Kościoła Greckokatolickiego, na rzecz której zasiedzenie mogło nastąpić. Z dokonanych ustaleń wynika, że taką osobą prawną była Diecezja P. Kościoła Katolickiego Obrządku Greckokatolickiego w Polsce. Sąd Okręgowy uznał jednak, że podmiot ten nie mógł nabyć przez zasiedzenie własności przedmiotowej nieruchomości, ponieważ żaden z jego organów nie upoważnił wiernych do dokonywania czynności prawnych i faktycznych dotyczących nieruchomości, a ponadto posiadanie wiernych nie miało cech samoistności. Dokonana ocena prawna nie jest jednak prawidłowa.

Nie budzi wątpliwości, że możliwe jest wykonywanie posiadania w imieniu i na rzecz innej osoby, mogące prowadzić do nabycia własności nieruchomości. Wystarczy wskazać, że w czasie obowiązywania zasady jednolitej własności państwowej (art. 128

k.c.) państwowa osoba prawna nie mogła nabyć przez zasiedzenie własności nieruchomości na swoją rzecz, lecz jedynie na rzecz Skarbu Państwa, wykonywała bowiem posiadanie nie na swoją rzecz, ale na rzecz Skarbu Państwa. Rozważając jednak, czy możliwe jest wykonywanie przez wiernych posiadania za kościelną osobę prawną, trzeba zwrócić uwagę, że problem ten podlega ocenie na podstawie konkretnego stanu faktycznego. Ustalono w sprawie, że na skutek wydarzeń historycznych o podłożu politycznym zaprzestała działalności Parafia Greckokatolicka w W., w posiadaniu której znajdowała się przedmiotowa nieruchomość przez okres 22 lat, aż do roku 1947. Z ustaleń wynika także, że wysiedlona ludność powracała na tereny objęte działaniem parafii i co najmniej od sierpnia 1969 r. rozpoczęła starania o przywrócenie zdewastowanej kaplicy na Górze (...) dawnego charakteru.

Pytanie zatem sprowadza się do wyjaśnienia, czy w sytuacji, gdy nie istnieje parafia, a działalność Kościoła Greckokatolickiego z przyczyn politycznych była znacznie ograniczona, wierni tego Kościoła mogli swoim działaniem doprowadzić do zachowania bądź powiększenia jego substancji majątkowej. Wbrew stanowisku Sądu Okręgowego, taki skutek nie jest wykluczony, zwłaszcza zaś nie wyklucza go fakt, że organy Diecezji P. nie udzieliły wiernym upoważnienia do działania w imieniu Diecezji. Trafnie zarzucał skarżący, że samoistne posiadanie wykonywane przez wiernych na rzecz właściwej kościelnej osoby prawnej takiego upoważnienia nie wymagało. Nie ma żadnych ustaleń wskazujących na to, by wolą wiernych było posiadanie nieruchomości dla siebie. Na przedmiotowej nieruchomości od 1925 r. znajduje się miejsce kultu religijnego wyznawców Kościoła Greckokatolickiego, a w wybudowanej staraniem wiernych kaplicy odbywały się obrzędy religijne. Należy uznać trafność zarzutu, że nieruchomości stanowiące miejsca kultu religijnego mają szczególny charakter, który wyklucza możliwość samoistnego ich posiadania dla siebie przez wiernych. Władanie przez wiernych nieruchomością zatem dokonuje się w imieniu i na rzecz ujętej w ramy organizacyjno-prawne wspólnoty religijnej tworzącej kościół, a tym samym w imieniu i na rzecz posiadającej osobowość prawną kościelnej jednostki organizacyjnej, właściwej terytorialnie dla miejsca kultu. Jeżeli więc wierni, jako członkowie kościelnej jednostki organizacyjnej, wykonują akty władania rzeczą, to dokonują tego nie na swoją rzecz, ale na rzecz kościelnej jednostki organizacyjnej i nie jest do tego potrzebne upoważnienie udzielone przez tę jednostkę. Można rozważać jedynie, czy takie władanie może wywołać dla kościelnej jednostki organizacyjnej skutek określony w art. 172 k.c. w sytuacji, w której jednostka taka normalnie funkcjonuje, a mimo to sama żadnych aktów

posiadania uzewnętrzniających *animus rem sibi habendi* nie wykonuje. W takiej sytuacji nawet samoistne posiadanie nieruchomości przez wiernych może okazać się niewystarczające. W rozpoznawanej sprawie jednak sytuacja jest inna, nie można bowiem mówić o normalnym funkcjonowaniu Kościoła Greckokatolickiego na obszarach objętych tzw. akcją „Wisła”, stąd też działania wiernych zmierzające do zachowania substancji majątkowej Kościoła trzeba oceniać jako wywołujące skutki prawne dla tego Kościoła, reprezentowanego przez właściwą jednostkę organizacyjną, posiadającą osobowość prawną.

Podzielić należy również zarzut naruszenia art. 336 k.c. Z ustaleń faktycznych wynika, że wierni Kościoła Greckokatolickiego, pomimo oddania przez Skarb Państwa kaplicy na Górze (...) w zarząd Parafii Prawosławnej w W., wykonywali w stosunku do tej nieruchomości akty posiadania o cechach świadczących o posiadaniu samoistnym. Dysponowali kluczami do kaplicy, na swój koszt dokonywali znaczących remontów – w tym tak istotnych jak wykonanie polichromii, prezbiterium oraz remontu dachu – zawierając w tym przedmiocie umowy z wykonawcami. Dzięki staraniom i środkom finansowym wiernych tego Kościoła wykonano również obraz Matki Boskiej. Sąd Okręgowy uznał, że te działania nie świadczą o samoistnym posiadaniu w sytuacji, w której zarząd nad kaplicą sprawowała Parafia Prawosławna. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że sam fakt, iż Parafia Prawosławna sprawowała zarząd nad kaplicą nie jest wystarczający do stwierdzenia, że posiadanie wiernych Kościoła Greckokatolickiego nie było posiadaniem samoistnym. Przede wszystkim, z dokonanych ustaleń nie wynika, że Parafia Prawosławna, będąca posiadaczem zależnym, wykonywała wobec przedmiotowej nieruchomości jakieś akty, którym można by przypisać charakter posiadania samoistnego i to niweczącego samoistne posiadanie wiernych Kościoła Greckokatolickiego. Takie działania podjęła, jak ustalono, dopiero po śmierci Anny Okarmy, co nastąpiło w 1993 r. Wtedy dopiero uniemożliwiono wiernym Kościoła Greckokatolickiego wstęp do kaplicy i wymagano zgody własnych zwierzchników na sprawowanie w kaplicy (znajdującej się zresztą w części na gruncie stanowiącym własność reaktywowanej Parafii Greckokatolickiej w W.) obrzędów religijnych. Te działania jednak podjęto już po upływie terminu zasiedzenia, nie mają więc wpływu na ocenę zasadności żądania wnioskodawcy. Dokonane w sprawie ustalenia nie dają podstaw do uznania, że sprawowanie przez Parafię Prawosławną posiadanie zależne doprowadziło do pozbawienia wiernych greckokatolickich posiadania samoistnego. Nie przeczy temu niezasadność podnoszonego w skardze kasacyjnej zarzutu naruszenia

art. 337 k.c. Oczywiście jest, że posiadacz samoistny nie traci posiadania przez oddanie rzeczy w posiadanie zależne, w okolicznościach sprawy jednak to nie wnioskodawca, lecz Skarb Państwa oddał nieruchomość Parafii Prawosławnej w posiadanie zależne, zatem przepis art. 337 k.c. w ogóle nie ma zastosowania.

Trafnie natomiast zwrócił uwagę Sąd Okręgowy, że obecnie nie istnieje geodezyjnie wyodrębniona działka nr (...)/3, objęta żądaniem wniosku, skoro w toku postępowania decyzja administracyjna zatwierdzająca podział nieruchomości została uznana za nieważną. Zmiana stanu faktycznego w tym zakresie nie mogła być jednak wystarczającą podstawą do oddalenia apelacji, w takiej sytuacji bowiem należało wezwać wnioskodawcę do sprecyzowania wniosku przez określenie granic w sposób umożliwiający ewidencyjne wydzielenie działki.

Odnosząc się na marginesie do zawartego w odpowiedzi na skargę kasacyjną stwierdzenia, że przedmiotowa nieruchomość ujęta jest w przygotowanym projekcie ustawy o uregulowaniu stanu prawnego niektórych nieruchomości pozostających we władaniu Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, z której ma wynikać, że skarżący otrzyma odszkodowanie za przedmiotową nieruchomość, trzeba zwrócić uwagę na to, że wykazana pod nr 18 załącznika do projektu ustawy cerkiew w W. nie jest tożsama z kaplicą na Górze (...), przedmiotowej więc nieruchomości projekt ustawy nie dotyczy. Ponadto, z ustaleń wynika, że przedmiotowa nieruchomość nie przeszła na własność Skarbu Państwa, zatem i z tej przyczyny uregulowaniom projektowanej ustawy podlegać nie może.

Wobec powyższego orzeczono jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ w związku z art. 13 § 2 k.p.c.